

Spreken over God

Verkrijgbaar bij dezelfde uitgever:
dr. J.M. van 't Kruis (red.),
Protestantse bronnen over God
ISBN 978 90 239 2554 5

Spreken over God

Pastorale handreiking

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen in samenwerking met de Protestantse Kerk in Nederland.

**Protestantse
Kerk**

Ontwerp omslag: Anton Sinke

ISBN 978 90 239 2553 8

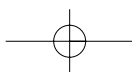
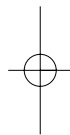
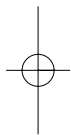
NUR 700

© 2011 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veele-
voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of open-
baar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, me-
chanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder
voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

Vooraf	7
Inleiding	9
1 Hoe kunnen we iets over God zeggen?	13
2 Spreken over God in persoonlijke en onpersoonlijke taal	20
3 Ervaring van God	29
4 Gemis aan ervaring van God	39
5 Belijdend spreken over God	47

Vooraf

Spreken over God is een *pastorale handreiking*. Deze wordt u aangeboden door de generale synode van de Protestantse Kerk. Op 10 november 2010 is een eerdere versie ervan besproken in de vergadering van de generale synode. Deze is, nadat een redactionele bewerking op grond van het gesprek in de synode was toegezegd, unaniem aanvaard. Inmiddels is deze bewerking doorgevoerd en het resultaat daarvan hebt u in handen. Ook treft u gespreksvragen aan die behulpzaam willen zijn bij de bespreking van dit geschrift. Deze gespreksvragen zijn voorzien van enkele persoonlijke getuigenissen, liederen, gedichten en een afbeelding.

Deze handreiking is op verzoek van het moderamen van de synode geschreven door de scriba, dr. Arjan Plaisier. Eerdere versies van de tekst zijn voorgelegd aan diverse leden van onze kerk, waaronder hoogleraren en docenten van de PThU en andere onderwijsinstellingen. Van hun commentaar en opmerkingen is dankbaar gebruik gemaakt. Het moderamen heeft vervolgens na bespreking de nota aanvaard en voorgelegd aan de generale synode. Deze stelt de nota nu beschikbaar als pastorale handreiking.

Naast deze pastorale handreiking verschijnt gelijktijdig een publicatie onder de titel *Protestantse bronnen over God*. Deze is bedoeld als *verbreding* en *verdieping* van wat in de pastorale handreiking staat. De bronnen waar het hier over gaat zijn het Oude Testament, het Nieuwe Testament, het lutherse belijden en het gereformeerde belijden. Ook is een katern toegevoegd waarin het spreken over God en de ontwikkeling in de theologie van de twintigste eeuw wordt beschreven. Deze katernen willen het gesprek in de gemeenten over deze pastorale handleiding verdiepen.

We hopen dat deze handreiking een bijdrage zal leveren aan het kerkelijk gesprek over God en zo tot zegen voor onze kerk zal zijn.

Namens het moderamen,

Ds. P. Verhoeff
preses van de generale synode

Inleiding

Waarom deze handreiking?

Spreken over God is allerm minst vanzelfsprekend. Hoe kan het ook anders. We kunnen niet over God beschikken. Wanneer we over God spreken, kunnen we evenmin volstaan om zomaar wat uit de la te trekken of uit een kerkelijk archief te halen. God is God. We zijn afhankelijk van zijn spreken. Alleen door steeds weer te luisteren kunnen we ook wat zeggen.

Spreken over God is dus nooit vanzelfsprekend. Dat geldt in bijzondere mate voor onze tijd. Voor veel mensen, ook binnen de kerk, is het niet (meer) duidelijk wie God is of waar we God tegenkomen. Wat moeten we dan over Hem zeggen? Die verlegenheid komt op omdat Gods aanwezigheid niet wordt ervaren en Hij de grote afwezige lijkt in onze wereld. Bestaat Hij dan wel? Of is God niet meer dan een menselijk denkbild? Een mooi en waardevol denkbild wellicht, maar toch niet meer dan dat?

Daar komt bij dat er tegenstrijdige visies over God naar voren worden gebracht. Voor de een is God 'Iets', voor de ander 'Iemand'. De een stelt dat God en de menselijke geest elkaar raken of zelfs versmelten, voor de ander is God de hoog verhevende. Wat kun je nu met zekerheid over God zeggen, bij al deze tegenstrijdigheden? Of gaat God zozeer ons begrip te boven dat je er helemaal niets over kunt zeggen en elke uitspraak een slag in de lucht is?

Deze handreiking is geschreven omdat we deze vragen serieus willen nemen. Wat we daarbij vooral doen is ons licht opsteken bij de Bijbel en de christelijke traditie. Die hebben mensen vóór ons licht gegeven. Die kunnen ook ons, met *onze* vragen, licht geven.

Wat we daarvan opgevangen hebben, willen we doorgeven. Om daarmee verder te komen in ons verstaan van God en ons spreken over God.

Deze handreiking is geen afgeronde behandeling van het thema 'ik geloof in God'. Het is ook geen dogmatiek over de godslereer. Evenmin gaat het in op alle vragen rond 'gelooven in God'. Een beperkt aantal vragen komt aan bod. We beseffen dat dit niet ieders vragen zijn. Toch menen we dat ze breed genoeg in onze kerk leven om deze handreiking zinvol te maken.

Wie de handreiking goed leest, zal wel merken dat er niet een eenduidig recept wordt geboden waar iedereen het dan maar mee moet doen. De handreiking is bedoeld als hulp om vragen, ervaringen en inzichten met elkaar te delen, en vooral om het gesprek in de kerk en de gemeenten te stimuleren.

Tegelijk is het een bijdrage om *belijgend* over God te spreken. Dat laatste is niet uit de lucht gegrepen. Publicaties en verkondigingen, met name van ds. Hendrikse, *Geloven in een God die niet bestaat*, hebben het nodige losgemaakt in onze kerk. In zulke gevallen wordt de kerk geprikkeld om vragen die in dergelijke publicaties klinken serieus te nemen. Ze wordt uitgedaagd zich te bezinnen op haar geloof en op de vraag wat het betekent om als kerk belijgend over God te spreken. Dat willen we met deze handreiking doen.

De opzet van de handreiking

De opzet van de handreiking is als volgt. In hoofdstuk 1 zetten we in met hoe we ertoe komen over God te spreken. Hoe weten we eigenlijk van God? Waar halen we dat vandaan? Welke bronnen zijn er van waaruit God ter sprake kan worden gebracht? Kortom: *hoe* kunnen we eigenlijk over God spreken?

Van daaruit richten we in hoofdstuk 2 de aandacht op de vraag over welke God we het hebben wanneer we over Hem spreken. Hoe spreken we *goed* over God? We zullen hier vooral letten op de meer persoonlijke en de meer onpersoonlijke wijze om over God te spreken.

Na deze basishoofdstukken wordt in hoofdstuk 3 ingegaan op de belangrijke vraag wat spreken over God met onze *ervaring* te

maken heeft. Het spreken over God waaraan geen ervaring beantwoordt, zal weinig zeggingskracht en weinig betekenis hebben. Ervaring is onmisbaar. Tegelijk is het ook goed om duidelijk te maken dat alles wel met ervaring te maken heeft, maar dat ervaring niet alles is.

In hoofdstuk 4 gaan we met dit thema verder, in het besef dat velen juist *weinig* van God ervaren. Hoe komt dit? We ondernemen een poging daar enkele oorzaken voor te noemen. Zonder te pretenderen hier een afdoende oplossing voor te hebben, wijzen we wel in bepaalde richtingen. Daarnaast kunnen er ook negatieve ervaringen zijn die een blokkade kunnen vormen om in God te geloven of over Hem te kunnen spreken. Ook daar gaan we kort op in.

In het afsluitende hoofdstuk 5 spitsen we het spreken over God toe op het *belijdend* spreken over God. Dit belijdend spreken is een antwoord op wat God ons te zeggen heeft. Het gaat erom als kerk zo te spreken dat we daar recht aan doen. Bij dit belijden hoort ja zeggen tegen de God die ons zijn ja-woord heeft gegeven en daarom nee zeggen tegen alles wat dat ja-woord dreigt te ontkrachten.

De doelgroep van de handreiking

Deze handreiking is een zogenaamd binnenkerkelijk stuk. Met binnenkerkelijk bedoelen we: bedoeld voor interne bezinning. Dat is legitiem en op sommige momenten nodig. Je kunt ook op een andere manier over God spreken. Bijvoorbeeld wanneer je in een preek God ter sprake brengt. Of wanneer je met je kinderen over God spreekt. Dat is uiteindelijk waar het om gaat. Deze handreiking wil dat ondersteunen, maar doet dat zelf niet. Ze reikt de hand aan al degenen die het eigenlijke werk doen.

Het *onderwerp* van deze nota is natuurlijk niet binnenkerkelijk. God gaat immers elk mens aan. En spreken over God richt zich ook tot mensen buiten de kerk. Dat laat onverlet dat we ons als kerk, intern, daarover bezinnen.

De handreiking gaat uit van een redelijke mate van bekendheid met het christelijk geloof. Niet alles wordt uitgelegd. Tegelijk is gepoogd taal te vermijden die alleen voor theologisch geschoolden behapbaar is.

Deze handreiking is in de eerste plaats bedoeld voor leden van de kerk. Mannen en vrouwen die het geloofsgesprek willen aangaan en daar handvatten voor kunnen gebruiken. Hij kan ook gebruikt worden voor het gesprek in de gemeenten, de kerkenraadsvergadering of de classes. Met het oog daarop is aan het slot van elk hoofdstuk een aantal gespreksvragen opgenomen, verrijkt met enkele persoonlijke getuigenissen, liederen en gedichten.

1 Hoe kunnen we iets over God zeggen?

Wat wordt er ooit gezegd wanneer een mens iets over u zegt?

En toch: wee degenen die over u zwijgen, want met al hun praten zijn zij stom!

Augustinus (*Belijdenissen* I,v,4)

God wordt ter sprake gebracht

Het valt op dat in onze samenleving het thema 'God' terug van weggeweest is. Dat is verrassend. Lange tijd leek de trend anders. Volgens de zogenaamde secularisatiethese zou de behoefte aan religie en geloof, naarmate mensen verder het heft in handen nemen en hun leven vorm geven, vanzelf afsterven.

Deze these is inmiddels van een aantal stevige vraagtekens voorzien. Juist steden die voorlopers in de secularisatie zijn geweest, worden gekenmerkt door een bonte markt van kerken, moskeeën en andere godshuizen. Gelovigen van hier en elders spreken vrijmoedig over hun God. Bovendien blijkt in toenemende mate dat veel mensen geen genoegen nemen met een wereld van alleen maar hier en nu. Zij zoeken naar een vorm van spiritueel leven. Dat is natuurlijk niet hetzelfde als geloven in God of spreken over God, maar toch is deze trend opmerkelijk. Er is een breed besef dat er meer is tussen hemel en aarde, hoe dit 'meer' dan ook benoemd wordt. Het thema 'God' valt dus niet zomaar uit te roeien. Zelfs in een samenleving die sterk gesecculariseerd is (en wellicht nog sterker seculariseert), zal het zich blijven melden.

Spreken over God is overigens nooit weg geweest. Op de dag van de opstanding van Christus kwamen en komen mensen ook in ons land samen in zijn naam en spreken vrijmoedig over God.

Hoe kunnen we God ter sprake brengen?

Toch wordt dat spreken over en geloven in God van verschillende kanten van een vraagteken voorzien. In de inleiding werden er enkele genoemd. Die vragen kunnen tot sprakeloosheid leiden. Misschien is het meest radicale vraagteken wel hoe we erbij komen om over God te spreken. Zuig je het niet uit je eigen duim? Kunnen we wel iets over God weten? Is het niet beter te zwijgen? En als je al iets over God zegt, kun je dan ook aantonen dat het waar is?

Op zichzelf is er niets mis met zo'n vraag. 'Hoe weet je dat?' is een vraag die we zo vaak stellen. Toch kan deze vraag verlamdend werken. Dat gebeurt wanneer van jou als gelovige wordt gevraagd om eerst je geloof tussen haakjes te zetten en net te doen alsof je nog nooit iets over God hebt gehoord. Vervolgens zou je dan met argumenten op de proppen moeten komen die voor iedereen geldig zijn, om zo je geloof te bewijzen.

Door de gemeenschap

Dat is een onmogelijke eis. En zo werkt het ook niet. Niemand begint bij nul. Dat geldt dus ook voor gelovigen. Zij hebben al gehoord over God. Zij zijn opgegroeid in of zijn in aanraking gekomen met *een gemeenschap* die over God spreekt. Er is een christelijke gemeenschap waar niet alleen gesproken wordt *over* God, maar ook geleefd *met* God. Waarom zou je je daar eerst van los moeten maken om dan pas iets van God te kunnen zeggen? Het is een gemeenschap waarin de woorden over God vlees en bloed zijn geworden in de omgang met elkaar. Mensen zetten zich zonder veel pretenties in voor elkaar en voor anderen. Er wordt in deze gemeenschap met overtuiging gezongen en gebeden. Zo komen de woorden van God bij mensen binnen.

Mooi is wat Augustinus schrijft:

Wij kwamen echter ook in aanraking, Heer, met mensen die tot U baden. Van hen leerden wij – terwijl we probeerden daar iets van te begrijpen – dat U een groot en machtig iemand was, in staat om ons te verhoren en te hulp te komen (...) (*Belijdenissen*)

Het is niet goed voorstelbaar hoe we zonder zulke gemeenschappen ooit iets van God zouden weten. Spreken over God wordt overgedragen door vaak eenvoudige mensen die de woorden hebben gedeeld en er naar hebben geleefd. Zij hebben iets uitgestraald van God. Zo ontstaat een levende traditie die steeds weer op nieuwe mensen wordt overgedragen. Daarom spreken telkens opnieuw mensen over God. Is er een betere reden voorstelbaar?

Door de Bijbel

In de christelijke gemeenschap worden woorden over God gesproken. Het bronbroek daarvan is de Bijbel. Het is het 'woordenboek van God'. Dit boek vertelt het grote verhaal van een paradijs dat verloren is gegaan en is herwonnen. Het is het verhaal van de pelgrimstocht van de mensheid, op weg naar de stad van God. Dat grote verhaal wordt weerspiegeld in een mozaïek van verhalen, geschiedenissen, gedichten, visioenen, preken, wetten, Evangelieën en spreuken. Uit deze bron is geput en is gedronken, de eeuwen door. Vertaald, vertolkt en toegepast is de Bijbel een boek geweest dat diep heeft doorgewerkt en geschiedenis heeft geschreven.

Dit boek wordt nog steeds gelezen. Het wordt aangereikt aan elke nieuwe generatie met de aanbeveling: neem en lees! Het is een boek dat op verschillende manieren wordt uitgelegd en vertolkt, maar juist zo heeft het veel mensen geraakt en vernieuwd. Het is geen gemakkelijk boek en het heeft weerbarstige kanten. Soms loop je tegen verborgen schrikdraad aan. De woorden over God zijn niet op een presenteerblaadje leverbaar. Er zijn bovendien door kritische lezers allerlei vragen te stellen en vraagtekens te zetten, bijvoorbeeld over de (historische) geloofwaardigheid van bijbelse verhalen. Een groot boek vraagt ook om kritische lezers.

Dat alles neemt niet weg dat dit boek woorden van en over God in deze wereld heeft ingebracht. Woorden die mensen hebben ingewijd in het geheim van het leven. De woorden van dit boek zijn als korreltjes in deze wereld gevallen en hebben vrucht gedragen. In en door deze woorden hebben vrouwen en mannen de stem van God zelf vernomen en zijn er diep door geraakt. Dat alles sluit kritische vragen niet uit. Alsof je die in de kerk niet mag stellen.

Een echte kritische houding sluit echter ook de openheid in om je eigen vooronderstellingen ter discussie te stellen. De Bijbel is een boek dat niet alleen bevraagd wordt, maar dat ook ons bevraagt. Alleen zo komt het tot een vruchtbare lezing.

Door Jezus Christus

De Bijbel is een boek vol woorden. We horen over God door woorden die geschreven staan. Waarom zijn deze woorden zo bijzonder? Het unieke van deze woorden is dat ze vertellen over een God die meer heeft gedaan dan alleen maar woorden laten klinken. Ze vertellen over een God die nabij gekomen is. Dat is begonnen met Abraham en Sara, Isaak en Rebekka, Jakob, Lea en Rachel. God heeft voor Israël gekozen en Israël gedragen zoals een moeder haar kind. Deze geschiedenis is uitgelopen op Jezus Christus. Volgens het Nieuwe Testament is dat de climax van de openbaring van God.

Op velerlei wijzen en langs velerlei wegen heeft God in het verleden tot de voorouders gesproken door de profeten, maar nu de tijd ten einde loopt heeft hij tot ons gesproken door zijn Zoon (...). (Heb. 1:1,2a)

Ook Jezus heeft, evenals de profeten voor hem, gesproken over God. Denk aan de bergrede en de gelijkenissen. Het zijn voor velen onvergetelijke woorden. Ze zijn zo diep dat we er niet over uitgedacht raken. Tegelijk zijn ze zo eenvoudig dat gewone mensen ze kunnen begrijpen. De zeggingskracht ervan is des te groter omdat we weten dat Jezus met zijn leven voor deze woorden heeft ingestaan.

We mogen echter nog een stap verder gaan. De woorden van God zijn 'in het verleden' tot ons gekomen door profeten, wijzen en wetgeleerden. In Jezus zijn deze woorden vlees en bloed geworden. Het Woord is hier een Mens geworden, zoals in Johannes 1:14 staat. Letterlijk staat er 'het Woord is vlees geworden'. God is zelf onder ons gekomen en heeft ons leven gedeeld. Hij at zelfs met hoeren en tollenaars. Jezus ging met ons de lange weg, tot in de dood – de dood aan het kruis.

Zo heeft God zichzelf ter sprake gebracht. Als het stemloze lam. Het is het 'lam van God dat de zonde van de wereld wegneemt'. (Joh. 1:29). Het spreekt de taal van de liefde die uit God is en alles nieuw maakt. Hier spreekt het hart van God. Dat heeft een zeggingskracht die verder gaat dan elk bewijs.

Dit betekent niet dat dit allemaal zo voor de hand ligt en voor iedereen prettig in de oren klinkt. Integendeel, juist Jezus heeft zoveel verzet opgeroepen dat Hij aan het kruis is geslagen. De woorden van God zijn ons allemaal vreemd. Ze storen ons in de waan dat wij zulke fantastische mensen zijn die het natuurlijk veel beter hebben gedaan dan anderen. Ze halen ons uit de droom van onze macht waar we liever niet in gestoord worden. Ze moeten dan ook steeds een weerstand bij ons doorbreken. God zij dank gebeurt dat keer op keer in mensenlevens. Dat wat eerst heeft tegengestaan, wordt voor ons als manna, brood uit de hemel dat leven van God geeft.

Hier in dit stervend bestaan
wordt Hij voor ons geloofwaardig
worden wij mensen van God,
liefde op leven en dood. (*Liedboek voor de kerken*, gezang 325:7)

Van centrum naar omtrek

Kortom: spreken over God is een weerslag van God die zichzelf ter sprake brengt. God openbaart zich, daarom kunnen we op goede gronden over Hem spreken. Zonder dat is alle spreken over God een slag in de lucht. Dit spreken is het meest indringend te horen in Jezus. In de nederige gestalte van de Mensenzoon heeft het woord van God geklonken als het verlossende woord. Deze Mensenzoon is als de steen die in de vijver van deze wereld is gevallen. Om deze inslag komt het water in beweging. We ontwaren de cirkels van de Schrift en de wijdere cirkel van de gemeenschap. En wijder nog zijn de cirkels die getrokken worden. Ook de culturen en de godsdiensten van de mensen worden bewogen en spreken iets uit van God. Zelfs de hemel en de aarde bewegen mee. 'De hemel verhaalt van Gods majesteit, het uitspansel roemt het werk van zijn handen.' (Ps. 19:2) Want God is bij machte zich

bekend te maken. Het zoeken en tasten van de mens is niet te vergeefs. Het is niet in den blinde. God komt ons te hulp, Hij zoekt de mens, Hij raakt ons aan in onze taal, in ons hart en in ons leven.

God heeft het eerste woord.
 Hij heeft in den beginne
 het licht doen overwinnen,
 Hij spreekt nog altijd voort. (*Liedboek voor de kerken*, gezang 1:1)

Spreken over God kan niet zonder spreken met God

In dit hoofdstuk ging het over de vraag hoe we over God kunnen spreken. Dat kan alleen wanneer God zichzelf ter sprake brengt. Behalve dit spreken *over* God en spreken *van* God is er echter nog een derde, namelijk 'spreken *tot* God'. Daar ging het overigens al eerder over. Door een biddende gemeenschap horen we van God en wordt een indruk van God gevormd. Het is goed om daar nog even bij stil te staan. Spreken over God kan de suggestie oproepen dat het over een afwezige gaat. In de christelijke gemeenschap spreken we niet alleen *over* God, we spreken vooral *met* Hem. God is aanspreekbaar. Je kunt in gewone mensenwoorden iets tegen Hem zeggen. Je kunt je hart voor Hem uitstorten. Juist zo wordt er iets van God gehoord.

Hoe vaak gebeurt dat niet: je begint te spreken en je eindigt met luisteren. Je begint te spreken en je komt erachter tweede spreker te zijn. Er is een eerste spreker die jou aanspreekt. Op zulke momenten kan gebed meer vertellen over God dan een dik boek. In gebed en meditatie kunnen er woorden en indrukken van God binnenkomen. Het gebed is als het afstellen van de antenne, om iets op te vangen van God. Omgekeerd, wie ophoudt met bidden, snoert een kanaal af waardoor God tot ons spreekt.

Gespreksvragen

1. Dit hoofdstuk begint met te zeggen dat het thema 'God' terug van weggeweest is in onze samenleving. Wat vindt u van deze uit-

spraak? Merkt u zelf dat er in de samenleving meer belangstelling is voor God en geloof?

2. De pastorale handreiking zegt dat gelovigen 'zijn opgegroeid in of in aanraking zijn gekomen met een gemeenschap die over God spreekt'. Hoe is dat in uw leven gegaan? Wie hebben daarin voor u een rol gespeeld? En hoe kwam God in die gemeenschap ter sprake? Welke invloed heeft dit gehad op uw eigen godsbeeld, op uw eigen spreken over God?
3. De Bijbel is het 'woordenboek van God', zo zegt de tekst van hoofdstuk 1. In de volgende citaten wordt het nog anders verwoord. Wat vindt u van de uitspraak waar de beide citaten mee eindigen? Heeft de Bijbel voor u ook deze betekenis?

Ik was een jaar of 15, de oudste van zes kinderen. Het kon druk zijn bij ons aan tafel. Soms lukte het niet om aandachtig en stil te zijn tijdens het bijbellezen. Toen ik mijn broer eens onder de tafel een schop verkocht had, stopte mijn vader met bijbellezen. Ik zag dat hij een beetje boos werd. Wat hij toen zei heb ik nooit vergeten: 'Als wij bidden, dan zijn jullie stil en dat is goed, want dan praten wij tegen God. Als we bijbellezen moet je zeker stil zijn, want dan praat God tegen ons.' (Ate Klomp)

In het laatste grote interview vroeg een van de interviewers zich af hoe Barnard een God kon vertrouwen over wie hij zo tobde, een God van wie hij niet wist waar Hij was. 'Ik weet waar Hij is! Als ik de Schriften lees of hoor voorlezen dan komt Hij mij tegemoet. Dan raakt Hij mij, dan is Hij bij mij. En ook als ik mijn hand uitsteek dan komt Hij mij tegemoet.' (Uit het in memoriam voor dichter Willem Barnard van Rien van den Berg; *Nederlands Dagblad*, 23 november 2010)

4. De pastorale handreiking zegt dat in Jezus God zichzelf ter sprake heeft gebracht als het 'lam van God dat de zonde van de wereld wegneemt' (Joh. 1: 29). Welke betekenis heeft deze uitspraak voor u?
5. Het eerste hoofdstuk eindigt met een paragraaf die gaat over het spreken met God, over het gebed als vindplaats van God. Heeft het gebed voor u die betekenis? Kunt u iets delen van uw ervaringen met bidden?

2 Spreken over God in persoonlijke en onpersoonlijke taal

In het vorige hoofdstuk zagen we dat we over God kunnen spreken omdat we van Hem hebben gehoord. Maar wat hebben we dan gehoord? En hoe moeten we over God spreken? Het is duidelijk dat er in onze kerk op verschillende wijzen over God wordt gesproken. Hoe kan het ook anders: we kunnen Hem nooit in onze taal vastleggen en zullen dan ook steeds weer anders over Hem spreken. Juist daarom is het goed ons oor bij de Bijbel en vervolgens ook bij stemmen uit de christelijke traditie te luisteren te leggen. Hoe wordt daarin over God gesproken? En wat zegt dat over God?

Hoe de Bijbel spreekt over God

In de Bijbel wordt over God eerder in de taal van het volk dan in die van geleerden en filosofen gesproken. Opvallend is dat de Bijbel daarbij *persoonlijk* en zelfs *antropomorf* (mensvormig) over God spreekt. We lezen over de arm en het oog van God. 'De rechterhand van de Heer verheft mij, de rechterhand van de Heer doet machtige daden.' (Ps. 118:16) 'Het oog van de Heer rust op wie hem vrezen.' (Ps. 33:18a) God heeft ook een hart: 'Mijn hart wordt verscheurd' staat er zelfs in Hosea 11:8. Van God wordt gezegd: 'nu schreeuw ik het uit als een barende vrouw' (Jes. 42:14). Zo heeft Israël God ervaren: als een God over wie in menselijke termen gesproken wordt. Daarin wordt uitdrukking gegeven aan Gods levende bemoeienis met de mensen.

Dit alles komt niet in mindering op het besef dat God verheven en heilig is. Hij is niet te vangen in beelden, niet af te beelden in goud of zilver, en vooral: niet te manipuleren. Het is opmerkelijk dat er in het heilige der heiligen geen afbeelding van God te bekennen was. Er stond alleen een kist, met daarin de twee stenen van de wet. God is nabij, maar hult zich ook in wolk en

duisternis. Als Mozes vraagt God te mogen zien, ziet hij Hem in het ontwijken, 'van achteren'. (vgl. Ex. 33:22,23)

Geen mens kan Gods aangezicht zien en leven, zo is de vaste overtuiging van Israël. Deze verhevenheid en heiligheid staan naast het geloof in Gods nabijheid bij Israël en bij de mensen. God is wel heilig, maar Hij is geen sfinx die zich onbenaderbaar in een verre hemel ophoudt. Integendeel, de God die 'hoog is en verheven' is de God die woont bij 'hen die verslagen en onaanzienlijk zijn'. (Jes. 57:15)

Persoonlijke taal over God

Volgens het bijbels spraakgebruik is God niet een menselijke persoon, maar ook niet een onpersoonlijk 'iets'. Hij *kent* ons, 'Gij doorziet van verre mijn gedachten'. (Ps. 139) God *handelt* niet als een mens, maar Hij handelt wel: God zal de wereld richten en redden van de ondergang. God *bemint* niet als een mens, maar Hij heeft wel lief en houdt zelfs van ons, zondige mensen. Dat alles kun je niet van een onpersoonlijke macht of een 'iets' zeggen.

Hier ligt de belangrijkste reden om ook nu in persoonlijke termen over God te spreken. We doen dat dan bovendien in navolging van Jezus. Een voorbeeld daarvan is de gelijkenis van de verloren zoon. Daar lezen we van een vader die zijn zoon al zag toen hij nog ver was en op hem toe loopt en omhelst. (Luc. 15:20) Of van de vrouw die een drachme kwijt was. (Luc. 15:8-9) Zo is God, heeft Jezus duidelijk willen maken: als een vader die naar verloren mensen uitkijkt en hen vergeeft en thuisbrengt. Als een vrouw die de mens, het verloren muntje, zoekt en blij is het gevonden te hebben.

Is dat niet onvolwassen?

Nu roept dit persoonlijk spreken over God wel de nodige vragen op. Een eerste vraag is of het niet onvolwassen is om God als handelend te beschouwen; een God die zomaar ingrijpt, die dit kiest en dat verwerpt? Is het niet wat kinderachtig een God te willen hebben die zich met jou persoonlijk bezighoudt? Dat gaat nog wat verder dan kinderachtig. Het zou beledigend zijn voor God om over Hem te spreken en Hem te zien als een God die zich per-

soonlijk inlaat met jou. 'Hoe kun je denken dat God de hele tijd over je wieg heen hangt, dat jij zo belangrijk bent dat hij altijd met jou bezig is? Pure ijdelheid.' (M. Februari)

Deze moeite met het persoonlijk spreken kan zeker tot nadenken stemmen. Als God bijvoorbeeld een soort privé-God wordt, een particuliere eerste hulp bij mijn ongelukken, dan is dat niet bepaald een volwassen vorm van geloof.

Spreken over God als persoon niet afschaffen

Toch is het niet aan te bevelen het persoonlijke spreken over God dan maar af te schaffen. Daarmee zouden we bijbels spraakgebruik verlaten. Maar ook fundamentele uitspraken over God uit het christelijk spraakgebruik komen dan in de lucht te hangen. Neem bijvoorbeeld de uitspraak dat God de *Schepper* is. Daarmee wordt uitgedrukt dat deze wereld er is omdat God deze heeft gewild. Dat de wereld er is, is niet noodzakelijk. Hij had er ook niet kunnen zijn. Het is God die deze wereld in vrijheid heeft gewild. Of neem de eveneens fundamentele uitspraak dat God de *Verlosser* is. Daarmee is uitgedrukt dat God bevrijdt van het kwaad en redt van de dood. Dan moet Hij wel kunnen redden en bevrijden. Of denk aan de uitspraak dat God de *Vernieuwer* is. Daarmee wordt gezegd dat de dingen niet gaan zoals ze gaan, maar dat ze actief worden geleid naar een bestemming en een doel, dwars tegen alles wat daar tegenin gaat in. Dat past niet bij een onpersoonlijke instantie. Het past wel bij een levende God.

Schepper, Verlosser en Vernieuwer

Nu klinken deze woorden als scheppen, verlossen en vernieuwen sommigen misschien in de oren alsof God daarmee een Iemand is die ergens van boven willekeurig op de knoppen drukt. Het tegendeel is waar: scheppen, verlossen en vernieuwen geven aan hoe intiem God met deze wereld is verbonden. Uitgaande van deze drie woorden kan zelfs gezegd worden dat God *drievoudig* met deze wereld is verbonden. Het is de drievoudigheid die ook doorklinkt in het belijden van de kerk dat we God kennen als Vader, Zoon en heilige Geest.

Als *Schepper* draagt en koestert God de schepping en waakt Hij erover dat deze niet terugvalt in het niets. Hij werkt duizendvoudig in op deze schepping, en doordringt deze, van de uithoeken van het heelal tot het kleinste grassprietje. God buigt zich inderdaad over de wieg van het kind en doet dat ook over de gebrekige mens die alleen nog maar in een bed kan liggen. De mens is het bevoorrechte schepsel dat van deze God weet en erkent: zonder U kan ik niets doen.

Als *Verlosser* daalt God af, en verschijnt in de nederige mens van Nazareth. Het gaat daarbij niet om een handgreep van boven. God laat zich in Jezus op de harde werkelijkheid van deze wereld spijkeren. Zo diep identificeert Hij zich met 'vlees en bloed'. Golgotha is niet een plaatje van een verre God. Golgotha laat een God zien die arm is geworden om armen rijk te maken, een God die onder de schuld terecht is gekomen om schuldigen vrij te spreken. Deze verlossing komt ook uit in de overwinning op de dood. Hij die in het hart van de duisternis van het graf is gekomen, forceert de deuren van de dood en opent ze naar het rijk van het licht.

Als *Vernieuwer* blaast God zijn Geest in deze wereld in. Deze dringt door in de menselijke geest en verlicht deze van binnenuit. God is intiem verbonden met deze werkelijkheid, als een adem in de ziel en een stem in het hart. Hij komt met 'stille overmacht' (*Liedboek voor de kerken*, gezang 487:1) om ons 'te bewonen als zijn huis' (487:2) en zo te vernieuwen naar het beeld van Christus.

Uitwijding: spreken over God als persoon staat niet op zichzelf

God is de levende. Wij spreken over Hem door persoonlijke taal. Dat gebeurt om iets te zeggen over God. Maar daarmee zeggen we ook iets over onszelf. Zo gaat het steeds. Spreken over God is ook spreken over de mens, en omgekeerd. Dat vraagt om enige toelichting.

De wereld van Bijbel en christelijk geloof is een persoonlijke wereld. Over God spreken we als over een persoon. Ook mensen zijn personen. Zij zijn geen nummers. Dat is niet vanzelfsprekend. Je kunt de mens uitsluitend als onderdeel van een keten van het leven zien. Dat is een visie die vaak gepresenteerd wordt als de enige echt wetenschappelijke.

Daartegenover staat het geloof dat elk mens uniek is en onherhaalbaar. Waarom is de mens uniek? Omdat God de mens bij name noemt. 'Ik heb je bij je naam geroepen, je bent van mij!' (Jes. 43:1) Omdat er een God is die een Naam heeft, daarom is er een mens die een naam heeft.

Wij kennen elkaar bij onze naam. We zijn voor elkaar geen nummers. Er is een echte menselijke gemeenschap. Mijn naaste is even uniek als ikzelf. De naaste is geen middel voor mijn doelen, maar hij of zij is zelf ook een doel. Dat is een besef dat diep verankerd is in onze cultuur. We protesteren als daar inbreuk op wordt gemaakt. Dat besef krijgt zijn grond in God. Het is God die waarde geeft aan de mens. Op zichzelf beschouwd is de mens inderdaad niet meer dan een doorgangspunt van een voortgaand levensproces. 'Wat is dan de sterveling dat u aan hem denkt?' (Ps. 8:5) Maar door Gods adem over de mens en door zijn liefde krijgen mensen een ongedachte waardigheid.

Het hart van de werkelijkheid wordt gevormd door een *relatie* tussen personen. Tussen mensen onderling, maar ook tussen God en mens. Er is een liefdesgeschiedenis gaande tussen God en mens. Daarover wordt verteld in het gedurfde beeld van bruidegom en bruid. De Bijbel vertelt dat daarbij de bruidegom zijn leven waagt, om de bruid te winnen. Volgens de wijzen in deze wereld is dat maar een dwaze God. Een God die zich zo verkwist en wegschenkt om een arm meisje tot bruid te maken, is een God die ver over de schreef gaat van wat een God past. Maar 'het dwaze van God is wijzer dan de mensen en het zwakke van God is sterker dan de mensen.' (1 Kor. 1:25) Het feest zal doorgaan.

JHWH is God

Hetzelfde kan ook nog vanuit een ander gezichtspunt worden gezien. In de Bijbel wordt niet in algemene termen over God gesproken. Je zou de boodschap van met name het Oude Testament kunnen samenvatten in de belijdenis: 'JHWH is God. Denk aan het bekende Sjema: 'Hoor Israël, de HEER is onze God, de Heer is één!' (Deut. 6:4) Het gaat in de Bijbel niet om het goddelijke of een goddelijke macht. Het gaat om een God met een Naam, die Israël uit de slavernij heeft geroepen. Een God die kiest voor

een arm slavenvolkje en zelfs zijn naam eraan verbindt. Een God die zich doet kennen met de naam JHWH: 'Ik zal bij u zijn.' Een God waarover dan ook verteld wordt: hoe Hij de weg is gegaan met zijn volk door de woestijn naar het beloofde land. En hoe op die weg die andere naam heeft geklonken, Jezus, de Messias. Zo is Hij God.

De betekenis van onpersoonlijk spreken over God

Er is dus alle reden om in persoonlijke termen over God te spreken en over zijn naam te spreken. Toch is daar niet alles mee gezegd. In de traditie van het christelijk denken is er ook meer *onpersoonlijke* taal gebruikt. De oude kerk heeft termen als 'logos' en 'zijn' niet geschuwd, termen die in de Griekse filosofie een onpersoonlijke achtergrond hebben. Dit is van betekenis. Zonder deze taal dreigt namelijk het gevaar dat God eenzijdig gezien wordt als een 'persoon daar boven', of zelfs als de man met de witte baard op de troon. Een ander gevaar is dat God en de mens/deze wereld als twee vergelijkbare grootheden naast of tegenover elkaar worden gezet. Het is daarom goed te benadrukken dat de wereld niet alleen bestaat tegenover God, maar ook wordt gedragen door God. God kan namelijk wel bestaan zonder de wereld, maar de wereld niet zonder God. De wereld bestaat 'in' God, zoals Paulus zegt wanneer hij op de Areopagus een heidense dichter citeert: 'Want in hem leven wij, bewegen wij en zijn wij.' (Hand. 17:28a)

Onpersoonlijk spreken is daarom een correctie op een eenzijdige manier van persoonlijk spreken over God. God is groter dan wij kunnen denken. Hij is de alomvattende. Hij is de dragende grond van het bestaan. Hij is het geheim waarin alles rust en alles tot rust komt. De God die zich openbaart in Jezus, gekruisigd en verrezen, is de God die de kosmos met zijn leven doortrekt. Hij is de God die groter is dan woorden kunnen zeggen en voor wie de mens in eerbied zwijgt:

Oorzaak aller dingen, houd Gij ons omgeven,
adem van ons aardse leven.
Oeverloze diepte, wonderlijkste wonder,
zee, ik ga in U ten onder.

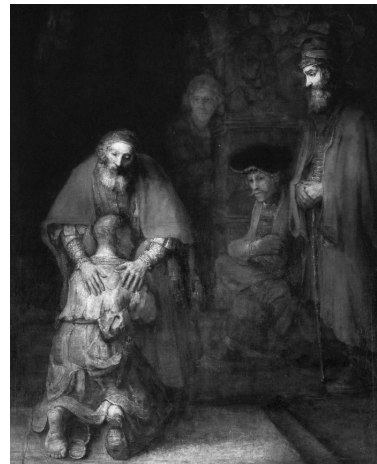
Ik in U, laat mij nu
vallen in de blinde,
U slechts zien en vinden. (*Liedboek voor de kerken*, gezang 323:5)

Het meer onpersoonlijke spreken scheidt bovendien ook de intuïtie dat God te raden valt in de werkelijkheid om ons en in ons. Er zijn sporen van God in het waaien van de wind en in de druppel op een bloemblad. God licht op in het aangezicht van de mens en in de geheime oorsprong van de taal die wij spreken. Dat laat zich (denk ook aan dichterlijke verbeelding) eerder uitdrukken in onpersoonlijk dan in persoonlijk spreken over God.

De ene wijze van spreken sluit de andere niet uit. Beide behoren ze tot het spreken over God zoals zich dat in de kerk en de christelijke traditie heeft ontwikkeld. De meer onpersoonlijke taal voorkomt een te menselijke voorstelling van God. De meer persoonlijke taal voorkomt dat God als een Iets wordt gezien: Hij is immers de Levende die ons roept en die aan te roepen is.

Gespreksvragen

1. In de Bijbel en in de christelijke traditie wordt persoonlijk en mensvormig over God gesproken, zoals in de gelijkenis van de verloren zoon waar de vader op zijn zoon wacht, hem verwelkomt en vergeeft. De schilder Rembrandt van Rijn heeft dit verbeeld in het beroemde schilderij 'De terugkeer van de verloren zoon'. Herkent u in het beeld van de vader die zijn zoon omhelst uw eigen beeld van God? Als u over God spreekt, doet u dat dan in persoonlijke termen?
2. In de Bijbel wordt zowel in mannelijke als in vrouwelijke termen over God gesproken. In het schilderij 'De terugkeer van de verloren zoon' van Rembrandt worden die beide

kanten van God verbeeld door een vrouwen- en een mannenhand die de naar huis teruggekeerde zoon omhelzen. Wat is uw eigen beeld van God? Is het vooral mannelijk, vrouwelijk of beide? Wat roept de metafoer van God zoals die in onderstaand gedicht verwoord is bij u op?

als een moederschaap
schijnbaar onverstoort
de blik gericht op het grazen
of in het niets, herkauwend,
zo in zichzelf gekeerd,
en toch, haast ongemerkt,
haar lam in het oog houdend,
in het gareel ook,
met zachte kopstootjes
zo ben JIJ

(Egbert Gerritsen)

3. In dit hoofdstuk wordt over God gesproken als Schepper (Vader), Verlosser (Zoon) en Vernieuwer (heilige Geest). Deze drievoudigheid klinkt door in het belijden van de kerk dat God de drie-enige is. Wat zeggen deze woorden u als het gaat om het spreken over God? Hebt u binnen het drievoudige spreken over God een bepaalde voorkeur? Spreekt het ene woord/begrip u misschien meer aan dan het andere? Zo ja, waarom?
4. Wat vindt u van de uitspraak in dit hoofdstuk 'Het is God die waarde geeft aan de mens'? Beïnvloedt deze zienswijze uw mensbeeld?
5. De pastorale handreiking geeft ook de betekenis aan van het onpersoonlijk spreken over God, en zegt dat de ene wijze van spreken (persoonlijk) de andere (onpersoonlijk) niet uitsluit. Welke wijze van spreken staat het dichtst bij uzelf? Waarom? In het volgende fragment uit een lied wordt God sprekend opgevoerd. Wat spreekt u daarin aan, wat niet? En wat vindt u van het commentaar van Stef Bos op zijn eigen lied?

Lied van God

Ik ben de wolken en de wind
Het vuur dat eeuwig brandt
Ik ben de stroming
De zee
Ik ben het grenzeloze land
Onvoorspelbaar
Ik ben niet wat je denkt
Er is teveel van mij gemaakt
Wat ik helemaal niet ben

Stef Bos, *In een ander licht*; www.stefbos.nl

Het lied van God vind ik wel grappig en heel stilletjes weet ik ook wel dat Hij dat ook leuk vindt. Natuurlijk, het is een heel kinderlijk idee: maar als het uit een goede intentie komt, dan kan het niet gods-lasterlijk zijn. Ik ben niet bang voor God. Ik heb van huis uit zo'n liefdevol godsbeeld meegekregen. Ik heb hem altijd een hele leuke man gevonden, waarom zou hij kwaad op mij zijn?

(Uit een interview met Stef Bos door Gerben van IJken; *Nederlands Dagblad*, 7 november 2009)

3 Ervaring van God

*Eerder had ik slechts over u gehoord,
maar nu heb ik u met eigen ogen aanschouwd.*
(Job 42:5)

God wordt ervaren

Over God spreken is voor veel mensen helemaal niet vanzelfsprekend. Dat heeft vooral te maken met de ervaring, of liever: met een gebrek aan ervaring. In het volgende hoofdstuk gaan we daar nader op in. Maar om te beginnen is het goed om vast te stellen dat God en ervaring niet zonder elkaar kunnen. God is niet een theorie, en spreken over God niet een van buiten geleerd lesje. God geeft ervaring. Ervaring is hier bedoeld als de weerklank in mensen van wat van God komt. De ervaring waar het om gaat is een *heilzame* ervaring. Wie in aanraking komt met God komt in aanraking met de bron van heilzaam leven. Dat wordt met name duidelijk in het boek van de Psalmen. Dat is een echt ervaringsboek. Gelovigen delen met anderen wat zij van God hebben gehoord, ontvangen en ervaren.

Kom en hoor wat ik wil vertellen,
ieder die ontzag heeft voor God,
hoor wat hij voor mij heeft gedaan.
Toen mijn mond hem aanriep,
lag een lofzang op mijn tong. (Ps. 66:16,17)

Als ik toch niet geloofd had
dat ik de goedheid van de HEER zou zien
in het land van de levenden... (Ps. 27:13, Herziene Staten-
vertaling)

Hetzelfde komt naar voren in het Nieuwe Testament. Ook dat is bij uitstek een ervaringsboek. Het vertelt over een God in vlees en bloed, hoorbaar, tastbaar, zichtbaar:

Wat er was vanaf het begin, wat wij gehoord hebben, wat wij met eigen ogen gezien en aanschouwd hebben, wat onze handen hebben aangeraakt (...). (1 Joh. 1:1)

Zo dichtbij is God in Jezus Christus bij ons gekomen. Dat zet zich door op Pinksteren. De Pinkstergeest is uitgestort 'op alle vlees' (Hand. 2:17). Door Christus en de Geest is God in de menselijke leefwereld gedaald. Hij is een vuur in het hart geworden, een lamp voor de voet, een vervulling voor het denken. Dat spat van het Nieuwe Testament af. Het is de verborgen oorzaak van de aanstekelijkheid van het christelijk geloof. Het evangelie is niet als een theorie over God, maar als een 'kracht tot behoud' (Rom. 1:16) de wereld ingekomen. 'Proef, en geniet de goedheid van de HEER' (Ps. 34:9) zegt de psalmdichter en velen zijn het hem na gaan zeggen.

Tot op de dag van vandaag wordt spreken over God gedragen door ervaring met God. God laat zich ervaren. De woorden van God geven troost en bemoediging, vreugde en vrijheid. Gelukkig levert deze ervaring geen koekoek eenzang op. De Geest voegt zich naar mensen en volkeren met hun eigen achtergrond. Hij voegt zich naar elk mens in het bijzonder. Zo groeit ervaring van God als *mijn* ervaring. Ik word niet afgemeten aan de vorm die bij een ander past. De ene God, het ene evangelie en de ene Heer, Jezus Christus, worden duizendvoudig verstaan.

Ervaring is nodig

Spreken over God is in het protestantse Westen vaak te veel op afstand van de ervaring van God komen staan. Dat heeft nogal eens geleid tot eindeloze discussies en tot 'hete hoofden en koude harten'.

Nu mag spreken over God zeker op het scherpst van de snede gebeuren. Vaagheid is geen deugd en halfheid al evenmin. Ervaring van God is geen blind leven. Het is geen leven dat zich maar mee

laat slepen op de stroom van emoties. Volgens Paulus kan niemand door de Geest zegen: vervloekt is Jezus. 'En niemand kan ooit zegen: "Jezus is de Heer", behalve door toedoen van de heilige Geest.' (1 Kor. 12:3) Daar komt dus al een geloofsinhoud in mee.

Het gaat echter mis als het niet gaat om een geleefd en beleefd geloof. Zonder kloppende harten en dragende voeten verkommert het geloof en verstart de kerk. Christelijk geloof is leven uit de Geest', en spreken over God is een spreken met de mond waar het hart vol van is.

Ervaring van God is tegendraads

Ervaring is belangrijk. Als maar duidelijk is dat hier niet een succesverhaal wordt verteld. Geloven in God zou dan vooral met hooggestemde gevoelens gepaard moeten gaan. Ervaring van God is echter wat anders dan drijven op roze wolken. Het is vaak in de diepte dat God in beeld komt. 'Uit de diepte roep ik tot u, HEER.' (Ps. 130:1) *Dat* God in beeld komt geeft heil en zegen, maar dit gebeurt vaak in de dalen van het menselijk leven. En die dalen worden er niet mee ontkend of opgelost. Daarom zal elke keer het *Kyrie eleison* (Heer, ontferm U) gebeden worden. God gaat mee de diepte in en vergeet niet wie godverlaten zijn. (*Liedboek voor de kerken*, gezang 223:4)

In de tweede plaats is God niet een pleister op de wonde of een slaapdrankje. Gods woord kan afgaan als een alarmschel die uit de slaap van onverschilligheid wekt. Dat is wat anders dan een 'fijn' gevoel. De ervaring van God kan juist het eigen onheil te binnen brengen. Adam en Eva die zich voor God achter de struiken hadden verstopt, moesten tevoorschijn komen om te horen 'Waar ben je?' (Gen. 3:9) Zonder boete en berouw over het eigen heilloze leven geen heil. God ervaren betekent ook bidden als de tollenaar: 'God, wees mij zondaar genadig.' (Luc. 18:13)

In de derde plaats kan leven met God ook pijnlijk zijn. Zo maakt God gevoelig voor het onheil in de wereld. Het oor wordt gescherpt om te horen hoe het bloed van Abel van de aarde roept. Wie deze roep heeft gehoord, kan niet zomaar rustig verder leven. God is ook ongemakkelijk en geeft ongemakkelijke ervaringen. 'Gelukkig wie hongeren en dorsten naar gerechtigheid, want zij zullen ver-

zadigd worden.’ (Mat. 5:6) Wie iets van God ervaren heeft, kan geen genoegen nemen met de verdrukking van de armen, het lijden van dieren en de afbraak van deze schepping. Door de Geest zeggen we niet alleen ‘Abba, Vader’, maar gaan we ook zuchten met de schepping die in barensood is. (vgl. Rom. 8:22-23)

Kanttekening 1: God gaat niet op in ervaring

Ervaring is nodig. Hoe kun je in God geloven als dat op geen enkele manier ervaren waarheid is? Als het niet *mijn* ervaring is? Hoe kan geloof echt zijn, als het niet resoneert in mijn leven en de kleur aanneemt van mijn ziel en lichaam? Buiten de ervaring om wordt God een leeg begrip. God en ervaring kunnen daarom niet tegen elkaar uitgespeeld worden.

Toch is God meer dan mijn ervaring. Ik richt me niet op mijn ervaring, maar op God die mijn ervaring te boven gaat en er de bron van is. Ervaring doe je op door dat wat de ervaring overstijgt.

Dat geldt al in het algemeen: alleen door je over te geven aan wat je overstijgt, groei je. Anders blijf je in je eigen sop gaar koken. Dat geldt des te meer waar het om God gaat. God is de bron van alle goed. De woorden en daden van God liggen aan de oorsprong van mijn ervaring. Er komt iets op ons toe van de andere kant. Alleen door overgave aan God die mijn begrip en ervaring te boven gaat, groei ik in geloof en ervaring. Het eigenlijke wordt ons gegeven en toegezegd:

Wat het oog niet heeft gezien en het oor niet heeft gehoord,
wat in geen mensenhart is opgekomen, dat heeft God bestemd
voor wie hem liefheeft. (1 Kor. 2:9)

Dat is ook daarom belangrijk, omdat er momenten zijn dat we God niet ervaren. Er zijn voor elke christen momenten van aanvechting en twijfel. De hemel zwijgt, juist op momenten dat je zou willen dat hij zou spreken. Dan gaat geloven tegen de ervaring in:

Al zal de vijgenboom niet bloeien,
al zal de wijnstok niets voortbrengen,
al zal de oogst van de olijfboom tegenvallen,

al zal er geen koren op de akkers staan,
 al zal er geen schaap meer in de kooien zijn
 en geen rund meer binnen de omheining –
 toch zal ik juichen voor de HEER,
 jubelen voor de God die mij redt. (Hab. 3:17-18)

Christen zijn is vaak blijven ‘doen’, ook al ontbreekt de inspiratie. ‘Al is de hemel boven, voor mensen doof en stom, nog moeten wij U loven, met stem en fluit en trom.’ (*Liedboek voor de kerken*, gezang 301:3) Wanneer voortdurend de eis van ervaring gesteld wordt, kan dit voor mensen zelfs tot een last worden. Een ‘belevingscultuur’ heeft die neiging en deze kan een te overheersende invloed krijgen op de gemeente. Christen zijn is nu eenmaal wat anders dan hoppen van de ene ervaringskick naar de andere. Al is het alleen maar vanwege het feit dat je een keer uitgehopt bent en dan niets meer overhoudt. Christen zijn is op de beslissende momenten terugvallen op God en zijn woord. ‘Ik ben gedoopt’, zei Luther in het uur van de aanvechting. ‘Wat is je enige troost?’ wordt in de *Heidelbergse Catechismus* gevraagd. ‘Dat ik niet van mijzelf ben maar van Jezus Christus’, is het antwoord (zondag 1). Ook al ben ik het kwijt, God is mij niet kwijt.

Kanttekening 2: God en heil zijn niet hetzelfde

God spiegelt zich in de ervaring. De kanttekening hierboven is niet bedoeld om dat alsnog in twijfel te trekken. Toch is ze wel nodig. Het is wellicht niet overbodig dat daar nog een kanttekening bij wordt geplaatst. De vraag is namelijk opgekomen of God eigenlijk niet een ander woord is voor ‘heil’ of ‘heilservaring’. Bedoelen we met God in feite niet een woord dat verwijst naar de ervaring van een geladen moment, een ‘hoog’ moment? God is dan bijvoorbeeld een woord voor liefde; het tilt ons uit boven de grijze sleur van de dag. Je zou ‘God is liefde’ dan zelfs beter kunnen omkeren en zeggen ‘liefde is God’. Je kunt God zelfs opvatten als een symbool voor intermenselijk verkeer dat uitstijgt boven het gewone.

We kunnen deze omkering begrijpen als een poging om God zo weer dichterbij te laten komen. Het gaat dan om het goddelijke in het menselijke leven: het goddelijke moment, de goddelij-

ke liefde, enz. God is 'iets' dat gebeurt. Hij 'gebeurt' op de hoge momenten van het leven en daar waar mensen bevrijding ervaren, of waar er tussen mensen vrede is.

Godservaring heeft ongetwijfeld voor velen met zulke en andere momenten te maken. Toch valt God niet samen met de heilservaringen. God *geeft* heil en *doet* ervaren, daar is de Bijbel duidelijk over. Ook daar waar heilloosheid is en er geen bijzondere momenten zijn. Mensen die in de goot liggen, zondaars die onder de molensteen van de schuld liggen, stervenden die in het graf afdalen, moeten het niet hebben van hun 'heilservaringen' of hoge momenten. Ze moeten het wel hebben van een God die uit liefde zich buigt over het werk van zijn handen.

De Bijbel vertelt van deze God. Hij is de God die niet samenvalt met wat voor ervaring of gebeurtenis ook, maar de God 'die de doden levend maakt en in het leven roept wat niet bestaat'. (Rom. 4:17) Het goede nieuws is niet dat ik zulke goede ervaringen heb, maar dat God verschijnt, spreekt en liefheeft. Uiteindelijk staat en valt alles met God die de verre weg gegaan is om ons te omarmen.

In de storm op zee was de Godservaring van de discipelen zoek. Toen ze iets of iemand op het meer zagen lopen, nam de angst toe: het is een spook, een geestverschijning. Een paranormaal verschijnsel zouden wij zeggen. Tot het moment waarop de stem klonk: 'Ik ben het, wees niet bang.' (Mar. 6:50) Hij kwam tot ons en zei: 'Ik ben het.' We zijn niet alleen. Hij is gekomen, 'God met ons'.

Hoe bestaat het.

Gespreksvragen

1. 'Tot op de dag van vandaag wordt spreken over God gedragen door ervaring met God', zo staat in hoofdstuk 3 van de pastorale handreiking. Geldt dat ook voor uw eigen spreken over God? Hebt u ervaringen met God en zo ja, wilt u daar iets van delen? Wat maakt dat u deze ervaring als een ervaring met God beschouwt?
2. Worden in de gemeente waar u lid van bent ervaringen met God ter sprake gebracht? Is daar ruimte voor en wordt dat gestimuleerd? Hoe gebeurt dat?
3. In de volgende tekst wordt een ervaring met God verwoord. Her-

kent u deze ervaring in ontmoetingen, bijeenkomsten of vieringen die u zelf hebt meegemaakt?

God in veelkleurig Tilburg

Kleuren, geuren, muziek. Mensen praten, lachen, zingen. In de Pauluskerk in het centrum van Tilburg zijn mensen bij elkaar. De Raad van Kerken Tilburg heeft zijn leden uitgenodigd voor een gezamenlijke viering en ontmoeting.

We zitten in een grote kring. In het midden, op de grond, een cirkel van kaarsen. Er is er geen een gelijk. Een van de organisatoren steekt een kaars aan en begroet de aanwezigen in de naam van de Eeuwige, onze God: welkom. Vervolgens nodigt zij de aanwezigen uit ook een kaars aan te steken en daarbij een wens uit te spreken, of een gebed, voor onze stad. Het wordt stil. Een voor een komen mensen naar voren in de steeds lichter wordende kring. Heer onze God, Abba Vader, Almachtige, Moeder van alle levenden, Barmhartige, Eeuwige, blijf bij ons. Ten slotte bidden we in stilte en zingen met elkaar een lied.

‘Mijn’ God is in mijn leven aanwezig in mensen, in de veelkleurigheid van mijn bestaan krijgt de Eeuwige stem en gezicht.

In de ruime kring van mensen in de Pauluskerk is een aantal migrantenkerken vertegenwoordigd. Naast de protestantse gemeente en een aantal rooms-katholieke parochies zijn dat het Apostolisch Genootschap en het Wereldhuis, de Antilliaanse New Song, de rooms-katholieke Fillippijnse kerk en de Surinaamse rooms-katholieke gemeenschap. Ik zie mensen van de Gereja Kristen Indonesia Nederland en mensen van de Molukse Kerk. Op een ander moment zijn daar ook mijn Joodse vrienden bij en de bekenden uit de moskee.

Ik loop over straat. Op een hoek hangt een groep Antilliaanse jongeren. “Hé, mevrouw, dat was mooi met die kaarsen in de kring laatst! Volgende keer met de brassband, oké?”

God in de kring, God in ons midden, in veelkleurig Tilburg.
(Atie de Vos)

4. We kunnen Gods aanwezigheid in ons leven ervaren, maar ook Gods afwezigheid. De psalmdichter heeft dat bezongen in Psalm 22.

Woorden die Jezus roept vanaf het kruis. Hieronder staat een bewerkte versie van de Geneefse Psalm 22. Raakt de ervaring van Gods afwezigheid die in de Psalm bezongen wordt aan ervaringen in uw eigen leven? Hoe gaat of ging u daar mee om?

Psalm 22 – Mijn God waarom?

Mijn God, mijn God, waarom verlaat u mij
En bent zo ver, terwijl ik tot u schrei,
En redt mij niet, maar gaat aan mij voorbij
Hoe blijft Gij zwijgen

Mijn God ik doe tot U mijn kreten stijgen
Bij dag bij nacht tot U slechts kan ik vluchten
Maar krijg geen rust, geen antwoord op mijn zuchten
In klacht op klacht

Mijn God, mijn God, waarom verlaat u mij
En blijft zo ver, terwijl ik tot u schrei,
En redt mij niet, maar gaat aan mij voorbij
Hoe blijft Gij zwijgen, mijn God

Maar ik, mijn God, 'k lig machteloos terneer,
Ik word vertrapt, ik heb geen leven meer
Al spottend gaan zij tegen mij tekeer
Zij die mij smaden

Zo luidt hun raad, terwijl zij mij verraden
'Zoek het bij God, geef Hem uw leed te dragen.
Hij zal u redden, naar Zijn welbehagen.'
Zo klinkt hun spot

Mijn God, mijn God, waarom verlaat u mij
En blijft zo ver, terwijl ik tot u schrei,
En redt mij niet, maar gaat aan mij voorbij
Hoe blijft Gij zwijgen, mijn God

Eelco Vos, *Psalmen unplugged*; www.thepsalmproject.nl

5. In de pastorale handreiking wordt gezegd: 'Er zijn voor elke christen momenten van aanvechting en twijfel. De hemel zwijgt, juist op momenten dat je zou willen dat hij zou spreken. Dan gaat geloven tegen de ervaring in.' Hoe gaat u om met momenten van aanvechting en twijfel? Herkent u zich in het gebed van Habakuk, zoals dat in de volgende tekst verwoord is?

Gebed met Habakuk (vrij naar Habakuk 3)

God,
Ik heb me laten vertellen
van jouw roemruchte daden,
en vol ontzag heb ik
geluisterd naar het verhaal
van jouw bevrijdend werk
onder mensen.
Zullen wij daar iets van zien
in onze dagen
en gaan wij binnenkort
in nieuwe daden van bevrijding
jouw overrompelende goedheid
in mensen weer ervaren?

Maar de vijgenboom
staat nog steeds niet in bloei
en de wingerd draagt nog niets
dat lijkt op vruchtbaarheid.
De olijvenoogst is weer mislukt.
En op dorre akkers,
in lege schuren
en verlate stallen
van jouw toekomst blijven spreken,
is dat niet hopeloos naïef?

En toch verwacht ik
alle goeds alleen van Jou.
Al val ik er bij neer,
ik geef mijn hoop op Jou niet op.

Want uit kracht van jou alleen
zullen kleine voeten
de wegen banen
naar een stad
die onbereikbaar lijkt.

Jan van Opbergen, *De open poort* 2003 (3/4), p. 15

4 Gemis aan ervaring van God

Hoe mensen God ervaren

In het vorige hoofdstuk hebben we gesproken over God die zich te ervaren geeft. Buiten de ervaring kunnen we niet goed over God spreken. Het is echter al gezegd, juist hier ligt voor veel mensen een probleem, en dan niet alleen voor mensen buiten de kerk. Ook gemeenteleden ervaren soms weinig van God. En ook al is ervaring niet alles, zonder ervaring komt het spreken over God in de lucht te hangen. Hier ligt misschien wel de belangrijkste oorzaak waarom spreken over God zo moeilijk is. Waar is God dan? Waar laat Hij zich ervaren? Slaan de woorden die we over God spreken nog wel ergens op?

Gemis aan ervaring van God en de oorzaken

In en buiten de kerk zijn er dus veel mensen die niets van God ervaren. Oorzaken daarvan zijn niet eenduidig en ook niet gemakkelijk te benoemen. We noemen er hier enkele, met enkele vingerwijzingen naar nieuwe mogelijkheden voor Godserving:

- De bronnen van het geloof komen op afstand te staan. Jezus Christus, de Bijbel en de gemeenschap raken uit het zicht. Dat kan zijn door een eenzijdige invloed van een moderne, kritische cultuur; een cultuur die de ogen voor veel heeft geopend maar tegelijkertijd ook blinde vlekken heeft gegeven. Soms gebeurt dit op afstand komen abrupt, soms gaat het ongemerkt. Toch zijn deze bronnen onmisbaar. Ze inspireren en brengen mensen in contact met God als een levende werkelijkheid. Steeds als deze bronnen weer dichtbij kwamen, gebeurde er wat. Zo werden in de Reformatie van de zestiende eeuw de Bij-

bel en Jezus Christus, het levende woord van God, opnieuw 'ontdekt'. Dat heeft nieuwe ervaring van God gegeven. De weerslag daarvan vinden we in de belijdenisgeschriften van de Reformatie.

Gemis aan ervaring is echter geen doem. Als bronnen op afstand geraken, kunnen ze ook weer dichterbij komen. In de kerk wordt immers gebeden om 'de opening van het Woord'. Dus kan er gebeden worden om nieuwe ontvankelijkheid. De bronnen zijn er nog steeds. Ook al zullen ze weer anders tot ons spreken dan tot het voorgeslacht.

- De kerk en haar 'aanbod' staan voor velen ver van het dagelijks leven af. Kerkelijke taal draait rond in eigen kringetjes. Dat kan de taal van een geloofstraditie zijn, of deze nu meer orthodox of meer vrijzinnig is. Het kan ook de taal van een liturgische traditie zijn. Al die talen werken eerder als een scherm dan als een medium. Komt dit doordat de vertolking is blijven steken en niet voldoende rek heeft gehad om ook de volgende generatie te bereiken? Speelt er zelfgenoegzaamheid in mee?

De kerk zal hier de hand in eigen boezem moeten steken en de moed moeten hebben tot zelfonderzoek. Gelukkig zijn er ook doorbraken. En gelukkig is de kerk ook in dit opzicht een gemeenschap die bidt. God heeft nog Geest genoeg om ons creatief te maken. En wij mogen met geloof werken om 'water uit de rotsen' te slaan. Om zo te luisteren dat er taal over God tevoorschijn wordt geklopt uit de wereld van vandaag. Dan kan er een nieuw vermogen groeien om God geloofwaardig te sprake te brengen en te doen ervaren.

- Hoofd en hart zijn uit elkaar gegroeid. Dat is even schadelijk voor het hart als voor het hoofd. Voor het hart omdat geloof dan vooral gevoel wordt en irrationeel dreigt te worden. Het gevolg is dat mensen zich dan knollen voor citroenen laten verkopen. Voor het hoofd omdat zo een intellectualistische tendens ontstaat, of die nu orthodox of vrijzinnig is. Er klopt geen hart in.

We zullen weer moeten leren dat geloof ook ontvankelijkheid,

overgave, toewijding en ‘verliefdheid’ is. Geen blinde overgave, het verstand hoeft niet op nul gezet te worden. Wel ja-zeggen met hart en ziel. Een uitdaging daartoe zal eerder als een stimulans werken dan weer een theoretische uiteenzetting.

- Een vergelijkbare tweedeling kan ook tussen ziel en lichaam ontstaan. Waar het lichaam in de geloofsbeleving min of meer op sterk water is gezet, ontbeert het de ervaring. Er is een gebrek aan doorwerking en aan expressie. Protestantse knieën buigen slecht. En protestantse lichamen zitten vooral. Hier kunnen we veel leren van christenen uit migrantenkerken. Zij bewegen mee op het ritme van de Geest. Dat kan aanstekelijk werken, ook voor ‘stoere calvinisten’.
- *Last but not least:* we drinken allemaal een wereldbeeld in waarin God de grote afwezige is. Wat heeft God met onze ervaringen in en van de wereld te maken? Waar komen we Hem tegen? Hoe kan Hij relevant zijn als er voor Hem geen ruimte is om te handelen? Immers, Hij komt niet voor in de natuurlijke werkelijkheid. Hij lijkt er door de wetenschap soms zelfs door te worden uitgesloten. We begrijpen de werkelijkheid of proberen die te begrijpen zonder ‘de hypothese God’. Zelfs een Schepper lijkt niet nodig om te verklaren dat aarde en heelal er zijn. Ook de mens kunnen we begrijpen zonder verwijzing naar God. En eventuele problemen die we tegenkomen lossen we op met de middelen die ons ten dienste staan. Ook daar is God niet voor nodig. Daarnaast is God in de naam van de scheiding tussen kerk en staat verdwenen uit de publieke ruimte. Hij is verdreven naar de privéwereld. Alhoewel, ook daar dreigt Hij te verdwijnen door de voortdurende stroom van prikkels die de woning inkomen. Dat is een plaatje van onze (post)moderne wereld. Niet iedereen zal het zo aanvoelen. Maar ontkennen dat het er is, helpt niet. We zijn er zelf onderdeel van. Het is hier niet de plaats om daar antwoorden op te geven. Er is gelukkig genoeg relevante theologie die daarin behulpzaam is. Daarbij hebben we in de gemeente profetische mensen nodig die, zonder in simplisme te vervallen, vraagtekens plaatsen

bij het gesloten karakter van dit moderne wereldbeeld. Zo gesloten blijkt het dan niet te zijn. Ook door de kieren van dit wereldbeeld weet God door te dringen. Hij laat ons niet alleen. Hij houdt ook van ons, moderne mensen, en weet ons te vinden waar we zijn. De Geest heeft trouwens hardere noten gekraakt dan die van een gesloten wereldbeeld. Daarom blijven we bidden: Heer, ontferm U over ons.

De oorzaken die hier genoemd zijn, zijn nogal verschillend. Ongetwijfeld zijn ze niet voor iedereen even relevant. Toch zullen ze breed herkenbaar zijn. Ze vormen een geweldige uitdaging voor de kerk. Ze nodigen uit tot zelfonderzoek en bezinning. Juist in het geloofsgesprek in onze kerk is daar ruimte voor of moet daar ruimte voor gemaakt worden.

(Christelijke) spiritualiteit

Gemis aan ervaring is een reëel thema. Althans: in onze kerk en in ons deel van de kerkelijke wereld. De vraag is hoe het leven van mensen weer dichterbij God komt. Die vraag is ook relevant met het oog op ontwikkelingen in onze tijd. We zien daarin een *hausse* aan spiritualiteit. Een spiritualiteit die kennelijk maar zeer ten dele in de kerk haar huis vindt. Dat is een teken aan de wand. Het christelijk geloof heeft, al of niet terecht, de naam 'niet spiritueel' te zijn. Hoe kan de toegang tot God die we kennen vanuit de Schrift weer ontsloten worden?

Eén ding kan zijn door in te zien dat christelijke spiritualiteit *spannend* is. Het is jammer dat het imago ervan voor velen zo weinig aansprekend is. Ze is te bevangen geraakt en daardoor te tam geworden. En dat terwijl het een wonderlijke wereld is, van hemel en aarde, van schepping en voleinding, van hel en heil. Dat sluit aan bij mijn wonderlijke leven, een leven dat een onherhaalbaar en riskant levensavontuur is. Christelijke spiritualiteit kan sterke beelden aan en roept sterke beelden op. Het is ontleend aan het sterkste 'beeld' dat maar mogelijk is: Christus, de beelddrager van God.

Het is een uitdaging om dat te communiceren. Daarbij kan aangesloten worden bij soms verrassende beelden in onze cultuur.

Het menselijk leven is een *queeste*, een zoektocht naar de eigenlijke schat van het bestaan. Het is de zoektocht naar een thuiskomst uit de vervreemding en naar verzoening van wat onverzoenlijk is. Het is de elke keer opnieuw wakker wordende roep naar waarheid en rechtvaardigheid.

In onze wereld worden steeds nieuwe voorstellingen opgeroepen die deze queeste verbeelden. Films, muziek en (populaire) literatuur zijn vol dergelijke beelden. Ook al zijn deze nogal eens vluchtig, ze kunnen dragers zijn van de vertolking van het evangelie en bruikbaar zijn om hedendaagse vormen van christelijke spiritualiteit te ontwikkelen. Dit vraagt om geduldige en moedige vertolkers. Het vraagt om open ogen voor wat er in de wereld omgaat en zich aandient. De vernieuwing van de vertolking en daarmee de ervaring is al vaker gekomen vanuit onverwachte hoek. Vanuit de trouw aan het evangelie is de ontmoeting met de eigen cultuur, zowel de zogenaamde 'hoge' als de populaire, daarom een aangelegen zaak.

Nieuwe vormen van christelijke spiritualiteit

Christelijke spiritualiteit kent vele vormen. Wie het palet overziet, komt onder de indruk van de rijkdom ervan, een rijkdom die door velen tot op de dag van vandaag wordt ervaren. In tijden van spirituele honger is het goed om ons er opnieuw door te laten inspireren, waarbij in elke tijd weer nieuwe vormen opkomen. Zo is vandaag voor velen de weg van een meer *evangelische spiritualiteit* een manier om God dieper te ervaren. Deze heeft zijn wortels in de grote opwekkingsbewegingen in Amerika en Engeland en staat vandaag naast de invloed van Pinksterkerken. Een meer directe Christusbeleving, een groter accent op de gaven van de Geest en expressieve liturgische vormen zijn kenmerken hiervan. Juist onder veel jongeren slaat deze spiritualiteit aan.

Anderen zoeken het in een meer *mystieke spiritualiteit*. Deze vormt een onderstroom in de christelijke traditie. De weg met God gaat daarin 'naar binnen'. God daalt af in de menselijke ziel. De Geest van God ademt in de mens. Er wordt in deze traditie gesproken over de inwoning van God, over God als 'de Grond van mijn grond'. Soms wordt ook beeldspraak uit het boek Hooglied

gebruikt om de intieme vereniging van God en de ziel uit te drukken.

Deze weg naar binnen gaat gepaard met gebed en meditatie, geduld en oefening(en). Het is een weg die tot een diepere doorleving van de waarheid van God kan leiden. Zoals gezegd, deze weg van de mystiek maakt integraal deel uit van de christelijke traditie. Het is voor tijdgenoten een weg die God dichtbij heeft gebracht.

In diezelfde traditie is wel steeds de grens gevonden tussen *christelijke* mystiek en andere vormen ervan. God en mens versmelten niet tot één. God is God en de mens is mens. Hoewel de mens deel krijgt aan het leven van God, is de ziel van de mens zelf niet goddelijk. Zelfs in mijn meest verlichte moment blijf ik volstrekt aangewezen op Gods liefde door Christus. Het laatste woord van Luther was: 'Wir sind Bettler, das ist wahr.'

Spreken over God en alles wat tegen de ervaring in gaat

We hebben in het voorgaande gesproken over ervaring van God. Er is in de kerk een gevoelde behoefte aan ervaring. Een ander probleem is niet dat van ervaringsloosheid, maar van de last van *negatieve* ervaringen. Hoe kan God ter sprake worden gebracht tegenover deze negatieve ervaringen?

Voor vele tijdgenoten hebben die vooral met vormen van lijden te maken. Dat kan op de kleine schaal van het persoonlijke leven. Verlies van geliefden, ziekten, trauma's, ernstige teleurstellingen, ze kunnen een drukkende last vormen. Het kan ook op de grote schaal van de wereldgeschiedenis. De verschrikkingen die daar woeden kunnen sprakeloos maken. Plaatsnamen als Verdun en Auschwitz en de Goelagarchipel zijn de schroeivlekken in de twintigste eeuw. Spreken over God kan daar niet aan voorbij gaan.

Spreken zal hier vaak sprakeloosheid zijn. Waar toch gesproken wordt, zal eerst geluisterd moeten worden. Geluisterd naar de verhalen van hen die lijden ondergaan. De vrienden van Job zwegen zeven dagen nadat ze Jobs verhaal hadden gehoord. Daarin zijn ze voorbeeldig geweest.

Luisteren zullen we ook opnieuw naar wat verneembaar is van

God. In de spiritualiteit en de theologie van de twintigste eeuw is dat intensief nagestreefd. Daardoor zijn diepe klanken opgevangen. Nog dieper is verstaan hoe God is afgedaald in de werkelijkheid. Zo diep, dat gehoord is hoe God zelf aan onze sprakeloosheid deel heeft genomen. Op Golgotha valt het zwijgen. Drie uur duurde de duisternis. De Godverlatenheid van deze wereld werd gedeeld door de Messias zelf.

In dat spoor zal verder geluisterd moeten worden. Dan mag ook gehoord worden dat deze Messias leeft, en zijn leven deelt met ons.

Gespreksvragen

1. In de tekst wordt een aantal oorzaken genoemd van het niet aangesproken worden door God in en buiten de kerk. Een van die oorzaken is dat de taal die in de kerk 'gesproken' wordt voor velen ver af staat van het dagelijks leven. Wat is uw eigen ervaring daarmee? En hoe is dat bij mensen in uw naaste omgeving (partner, kinderen, vrienden, burens)? Kunt u een voorbeeld noemen van taal die wel 'raakt'? En probeert u zelf ook nieuwe taal, nieuwe woorden te vinden in het spreken over God?
2. Een andere oorzaak van het ontbreken van Godservaring die in de tekst genoemd wordt is de tweedeling (met name in de protestantse traditie) tussen lichaam en ziel. Van de zintuigen wordt slechts een beperkt deel aangesproken (vooral het 'horen') en er is vaak weinig ruimte voor lichamelijke expressie in de eredienst. Wat zou u ervan vinden als de zintuigen meer zouden worden aangesproken en er meer ruimte zou zijn voor lichamelijke expressie in de eredienst? Hebt u ervaringen met vieringen (bijvoorbeeld tijdens een vakantie in het buitenland of in een migrantenkerk) waarin dit gebeurde? Zo ja, wat hebt u daarin ervaren?
3. De pastorale handreiking zegt: 'Het menselijk leven is een *queeste*, een zoektocht naar de eigenlijke schat van het bestaan. (...) In onze wereld worden steeds nieuwe voorstellingen opgeroepen die deze queeste verbeelden. Films, muziek, (populaire) literatuur (...) kunnen dragers zijn van de vertolking van het evangelie en bruikbaar zijn om hedendaagse vormen van christelijke spiritualiteit te ontwikkelen.' Kunt u een voorbeeld noemen van een film, muziek,

- een (pop)lied of een boek waardoor u geraakt bent en die/dat u beschouwt als een hedendaagse vertolking van het evangelie? Hoe wordt in deze vertolking over God gesproken?
4. Bij welke vorm van christelijke spiritualiteit voelt u zich thuis? Wat kenmerkt deze spiritualiteit? Hoe helpt deze manier van geloofsbeleving u om God te ervaren? Welke rituelen of godsdienstige vormen zijn daarin voor u belangrijk?
 5. Zijn er negatieve ervaringen die uw geloof in God of uw spreken over God hebben beïnvloed? Zo ja, op welke manier? In de tekst wordt gesteld dat negatieve ervaringen voor velen te maken hebben met vormen van lijden, in de nabije omgeving of verder weg, bijvoorbeeld op wereldschaal. Ook zegt de tekst dat tegenover dat lijden het spreken over God vaak 'sprakeloosheid' is. Hoe gaat u daar zelf mee om?

5 Belijdend spreken over God

De kerk brengt God ter sprake

De kerk brengt God ter sprake. Zij getuigt van Hem. Hoe zou het ook anders kunnen? De kerk is de gemeenschap van mensen die leeft van God en zijn Woord. Dat Woord is er niet voor bestemd om onder de kerkstoelen gestopt te worden. De kerk is missionair. Dit komt duidelijk uit in de wijze waarop de Protestantse Kerk zichzelf beschrijft. Dat gebeurt in artikel I van de kerkorde. Daar staat:

Levend uit Gods genade in Jezus Christus vervult de kerk de opdracht van haar Heer om het Woord te horen en te verkondigen. (PKO I,2)

Hier wordt allereerst gezegd dat de kerk leeft van de genade van de Heer. Daar volgt dan uit dat de kerk blijft horen naar het Woord en dit Woord dan ook verkondigt. Verwant aan dat 'verkondigen' is 'belijden'. Zo staat in het volgende artikel:

Betrokken in Gods toewending tot de wereld, belijdt de kerk in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift als enige bron en norm van de kerkelijke verkondiging en dienst, de drie-enige God, Vader, Zoon en Heilige Geest. (PKO I,3)

'Belijden' is een vorm van verkondigen en daarmee 'ter sprake brengen'. Uit deze twee artikelen blijkt duidelijk dat dit tot het wezen van de kerk behoort. Een kerk die dit niet doet, is geen kerk meer. Ook onze Protestantse Kerk staat of valt hiermee. Gelukkig vindt dit belijden van de drie-enige God op vele manieren plaats. Die 'vele manieren' worden omschreven in artikel I,6. Daar

wordt gezegd dat de kerk *telkens opnieuw in haar vieren, spreken en handelen* belijdt. Elke keer wanneer de kerk samenkomt voor een openbare eredienst, wordt God beleden. Maar ook daarbuiten komt God ter sprake, in woord en daad, zowel in het collectief van de gemeente als in het individuele leven van de volgelingen van de Heer. Waarbij het op zijn plaats is de betekenis van het *handelen* te onderstrepen. Spreken zonder handelen is vrijblijvend. Spreken en handelen dat daarmee strijdig is, is hypocriet. 'Ze preken water en drinken wijn' (Heine) is de ergste antireclame die maar mogelijk is. Het belijdend handelen van de kerk is even wezenlijk als het belijdend spreken.

God de Vader, de Zoon en de heilige Geest

De Protestantse Kerk belijdt de drie-enige God. Voor sommigen is de term 'drie-enige God' een uitdrukking die van het geheim van God een soort hogere wiskunde maakt. Vooropgesteld, het gaat niet om het *woord* drie-enige God. Dat woord is een poging om te verwoorden dat God 'eenvoudig' (niet een veelheid) is en wil tegelijk de ruimte en openheid in God verwoorden. God opent zich tot ons in drievoud. Als Vader, Zoon en heilige Geest: God boven ons, God met ons en God in ons. De Engelse schrijver Chesterton heeft van deze drie-eenheid gezegd: 'zo troostrijk als wijn en zo open als een Engels haardvuur'. Dat is misschien een gewaagde vergelijking, maar wel sprekend. God is niet een in zichzelf besloten, verre God, Hij staat open en straalt zijn warmte en liefde naar drie kanten uit.

Daarbij moeten we nog een stap verder gaan. Als God zich opent als Vader, Zoon en heilige Geest, geloven we dat God zo ook is. De namen Vader, Zoon en heilige Geest zijn geen maskers waarachter een 'hogere' God schuil gaat. God is 'in zichzelf' zoals Hij zich aan ons bekend maakt. Dat laatste is niet bedoeld om ons allerlei informatie te geven hoe God er innerlijk uitziet. Wel om te weten en te geloven dat God *wezenlijk* een God van liefde is. God is 'in zichzelf' geen eenzame God, maar een God van liefde. Een God 'in liefde': in de liefde van Vader en Zoon door de Geest. Dat is Hij ook voor ons. Zo mogen we Hem geloven en vertrouwen.

Het belijden van God als de ‘drie-enige God’ is in de traditie van de kerk dus niet bedoeld om God hiermee in dogmatische boeien te slaan. Integendeel, met dit belijden wordt juist uitgedrukt dat God *opener* is dan wij vanuit onszelf denken. Met dit belijden wordt evenmin het geheim van God ingeperkt: dat wordt alleen maar groter. Kunnen we ooit begrijpen hoe God de Ene is, hoog verheven boven alles en tegelijk diep met ons verbonden? Hoe God de kosmos omvat en tegelijk zich verstrengelt met onze geest? Dat brengt niet tot betweterij maar tot aanbidding:

Aan God de Vader zij de eer,
aan God de Zoon voor immermeer,
aan God de Geest die troost en leidt
zij lof nu en te allen tijd. (*Liedboek voor de kerken*, gezang 253:3)

Spreken over God en de oecumene

Op het belijden van God als Vader, Zoon en heilige Geest borduren geloofsbelijdenissen voort. Het gebeurt in de geloofsbelijdenis van Nicea die ons verbindt met de algemene (katholieke) christelijke kerk. Het komt duidelijk terug in de geloofsbelijdenissen van de Reformatie en maakt zo een wezenlijk bestanddeel uit van de lutherse en gereformeerde traditie. Deze twee tradities komen in onze kerk bij elkaar. Het wordt duidelijk uitgesproken in de *Concordie van Leuvenberg*, waarin het ‘gereformeerde’ en ‘lutherse’ belijden elkaar ontmoeten. Dit spreken over de drie-enige God kan daarom zonder overdrijven het gemeenschappelijke geloof *van alle tijden* genoemd worden.

Het is ook het gemeenschappelijk geloof *van alle plaatsen*. In de oecumenische contacten van onze Protestantse Kerk is dit belijden de basis. In de preambule van de Raad van Kerken is het zo geformuleerd:

De Raad van Kerken is een verbond van kerken die de Heer Jezus Christus als God en Heiland belijden overeenkomstig de Schriften, en die er daarom naar streven hun gemeenschappelijke roeping te vervullen tot eer van de ene God, Vader, Zoon en Heilige Geest.

Dat is een letterlijk citaat uit de constitutie van de Wereldraad van Kerken. Het vormt dus ook de basis van de wereldwijde oecumene. Het keert niet toevallig terug in de grondslag van alle wereldwijde oecumenische raden, federaties of gemeenschappen. Die grondslag is er niet voor de vorm. Als je elkaar herkent in het geloof in de drie-enige God, is dat een krachtige impuls om met elkaar kerk te zijn en ook te zoeken naar een zichtbare eenheid. Bij een gezamenlijke verbondenheid in de drie-enige God kan met scheidingen en scheuringen geen genoegen genomen worden.

Belijden is ja zeggen

De kerk belijdt de drie-enige God. Dat is niet de een of andere moeizame taak. Belijden is een antwoord op de onbegrijpelijke goedheid van God in Jezus Christus. Het is een reactie op de liefde van God, op Gods toewending tot de wereld (PKO I,3). Omdat de kerk daarin betrokken is, belijdt ze God. Betrokken wil zeggen: je bent er diep door geraakt, en je wilt je er dienstbaar aan maken. Belijden van God is daarom een zaak van vreugde en dankbaarheid. Dat wordt op een ontroerende manier zichtbaar wanneer mensen in het midden van de gemeente belijdenis van het geloof doen. Dan is de hele gemeente in feeststemming.

Belijden is vooral ja en amen zeggen. Het is beamen van wat je ontvangt. Het is ja zeggen tegen de God die zich openbaart met de namen van Vader, Zoon en heilige Geest. Daarom zit in belijden ook een uitbundigheid. Niet toevallig hebben we belijdenissen in meervoud. Want over God komen we niet uitgesproken. Er zit zelfs een soort verliefdheid in. Juist omdat God zo'n volheid is, zet Hij ons hart in gloed en brengt Hij onze tong in beweging. We komen er evenmin over uitgezongen. Elke commissie die een liedboek moet samenstellen heeft grote moeite om de bundel binnen de perken te houden.

Daarbij vervult de Bijbel een sleutelrol. In het geciteerde artikel I,3 wordt geschreven: de kerk belijdt 'in gehoorzaamheid aan de Heilige Schrift als enige bron en norm van de kerkelijke verkondiging en dienst.' Ons spreken over God vindt zijn *bron* in de wijze waarop de Schrift over God spreekt. Dat is een overvloeiende bron. Zelfs een zo overvloeiende dat het spreken over God niet

op één noemer is te krijgen. Het zijn vele stemmen die in de Bijbel klinken, die voor verschillende lezers verschillende zeggingskracht hebben. Toch gaat het in de Bijbel wel om dezelfde God. Het is de God van Mozes en Mirjam, van Maria en Petrus. Het is 'God met ons', Immanuël, die een weg gaat met Israël en de volkeren, naar de voltooiing van alle dingen.

Belijden is nee zeggen

Belijden is ook nee zeggen. De kerk wordt opgeroepen 'het belijden te toetsen bij het licht van de Heilige Schrift' (PKO I,10). De Heilige Schrift is niet alleen bron maar ook *norm*. Dit betekent dat, waar het om verkondiging en dienst gaat, over God niet alles gezegd kan worden. We staan in de ruimte van de *toewending van God tot deze wereld*. Los van die ruimte mist spreken het doel. Een kerk waarin 'alles gezegd kan worden' is een nietszeggende kerk. Ze wordt ontrouw aan haar roeping en ongeloofwaardig naar buiten.

Bij ja zeggen hoort dus ook nee zeggen. 'De kerk weert wat haar belijden weerspreekt.' (PKO I,11) Het gaat er niet om alles maar buiten te sluiten wat de kerk toevallig niet zint. Evenmin gaat het om gelijkhebbigheid. Grenzen zijn er ter wille van het heil en daarmee van de ware menselijkheid. Die is immers gegeven met het ja-woord van God tot verloren mensen. God heeft zich ons lot aangetrokken door Jezus Christus. Hij heeft ons bevrijd van de duistere machten. Wie dat – in zijn/haar kerkelijke dienst – ontkent, laat toe dat de schaduw over het leven komt. God maakt ons nieuw door de heilige Geest. Wie dat laat vervagen of uitwist, laat mensen aan hun lot over. De verkondiging van de kerk geeft stem aan de God die de vernedering op zich heeft genomen om mensen te verhogen. Dat verdraagt geen compromissen. Zo heeft de Bekenkende Kirche (Belijdende Kerk) in de *Theologische Verklaring van Barmen* (1934) ja gezegd tegen Christus en daarom nee tegen die leer die het nationaal socialisme en de beginselen daarvan in de kerk wilde invoeren. Het was toen kiezen of delen. Een leer die de schat rooft van de bruid, moet geweerd worden. Bij de keuze van Christus voor de bruid hoort de keuze van de bruid voor Christus.

Wat het belijden weerspreekt is overigens niet hetzelfde als *wie* het belijden weerspreekt. De kerk is in het verleden steeds terughoudend geweest als het gaat om personen maar duidelijk als het gaat om de zaak van het belijden. Aan dat laatste heeft deze handreiking een bijdrage willen leveren. Een bijdrage aan het *ja* zeggen en in dat licht ook aan het *nee* zeggen van een belijdende kerk.

Het geloofsgesprek

Belijdende kerk zijn we met elkaar. We scherpen ons aan elkaar en verrijken elkaar. Dat gebeurt in het geloofsgesprek. Dat moet dan ook steeds weer gevoerd worden: tussen gemeenteleden onderling, maar ook daar waar gemeenten elkaar treffen. In een sfeer van openheid en ontvankelijkheid, met ernst en in vreugde. Niet alleen als een gebeuren in de kerk, maar ook als een oefening die helpt om kerk te zijn die gezonden is in de wereld. Met open ogen en een open hart. Als getuige van de levende God. Zo versterkt het geloofsgesprek ons in onze roeping om God ter sprake te brengen. Ook daaraan wil deze handreiking dienstbaar zijn.

Gespreksvragen

1. Hoofdstuk 5 begint met te zeggen dat de kerk God ter sprake brengt en dat de kerk daarin missionair is. Hoe is uw plaatselijke gemeente missionair? Wat vindt u van de manier waarop uw gemeente missionair is?
2. Wat vindt u van de stelling in de tekst van hoofdstuk 5: 'Het belijdend handelen van de kerk is even wezenlijk als het belijdend spreken'? Waarin komt voor u dat belijdend handelen van de kerk tot uitdrukking, zowel in de landelijke kerk als plaatselijk, in uw eigen gemeente?
3. 'De Protestantse Kerk belijdt de drie-enige God.' Wat zegt u als iemand u vraagt naar de betekenis van deze belijdenis? Wat betekent deze belijdenis in uw leven?
4. 'Belijden is ja zeggen' en 'belijden is nee zeggen'. Wat betekent voor u persoonlijk dat 'ja zeggen' en 'nee zeggen'? En wat betekent dat volgens u voor de Protestantse Kerk?

5. De dichter Willem Barnard heeft het belijden als 'ja zeggen' en 'nee zeggen' verwoord in een lied ter gelegenheid van de vijftiende verjaardag van de dichter Huub Oosterhuis. Wat raakt u in deze 'belijdenis'?

Tegen de wind in zingen
tegen het onweer te keer gaan
onmogelijke dingen
beweren en verzinnen
wat immers niet kan bestaan

Refrein:

Tegen de wind in zingen
tegen de heersende wind
dat het verhaal van de eerste dingen
weer eens te meer begint

Wat immers niet kan gebeuren
tempelgordijnen die scheuren
een hemel met open deuren
vrolijkheid uit de treure
een haast vergeten verhaal
handhaven in de taal

Dat van die vele planeten
er een Tuin van Adam zal heten
en iedereen zal het weten:
aarde is enkelvoud, deze,
ontgonnen is de woestijn
het is waar wij mensen zijn.

En dat daar die God zal wezen
van wie wij hartstochtelijk lezen
in woorden die zijn verzezen
een naam die wordt geschreven
in letters van brood en wijn
een liefde van mijn en dijn:
die alles in allen zal zijn

6. In de tekst wordt gesproken over het verschil tussen wat het christelijk belijden weerspreekt en wie het christelijk belijden weer-spreekt. Wat vindt u ervan dat daarbij gesteld wordt dat de kerk terughoudend moet zijn als het gaat om personen, maar duidelijk als het gaat om de zaak van het belijden?
7. De pastorale handreiking eindigt met een paragraaf over het ge-loofsgesprek. In het volgende citaat staat iets over een gespreks-houding die dienstbaar is aan dat geloofsgesprek. Wat vindt u van deze gesprekshouding? Wat zijn uw ervaringen met geloofsge-sprekken? Speelde deze gesprekshouding daarin een rol?

We moeten leren zo over God te spreken, dat de ander die wij op onze weg ontmoeten altijd meedoet. Dat betekent dat we in de ontmoeting met de ander allereerst zwijgen om te luisteren. Deze fundamentele openheid kan ons verrassingen bezorgen en ons op een andere weg brengen dan wij tevoren dachten. Als wij dan vervolgens aan de beurt komen om te spreken, dan kunnen wij dat nooit doen vanuit een positie los van de ander. (Simon Dingemanse, *In beweging blijven. De gemeente op reis met de midden-generatie*. Vught, 2010, p. 61)

8. Schrijf in uw eigen woorden een persoonlijke geloofsbelijdenis. Deel die vervolgens met elkaar.

